

اصول نگهداری و پرورش

گوزن

مؤلفین:

دکتر نورمحمد تربتی نژاد

عضو هیأت علمی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

مهندس وحیده رزم آذر

کارشناس ارشد علوم دامی

سرشناسه: تربیتی نژاد، نور محمد، ۱۳۳۵.

عنوان و پدید آور: اصول نگهداری و پرورش گوزن / مؤلفین نورمحمد تربیتی نژاد، وحیده رزم آذر
مشخصات نشر: گرگان، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، انتشارات نوروزی ۱۳۸۹
مشخصات ظاهری: ۳۰۴ ص: مصور (رنکی).

شابک: 976-964-151-340-7

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: ص.ع. به انگلیسی. N.Torbatinejad, V. Razmazar. Principles of deer farming

موضوع: گوزنها

شناسه افزوده: رزم آذر، وحیده، ۱۳۶۲.

رده بندی کنگره: ۱۳۸۹ و ۴۰۴/۵۹۴/QLV37

رده بندی دیویی: ۵۹۹/۷۳۵۷

شماره کتابخانه ملی: ۲۲۲۸۲۰۳

نام کتاب:

اصول نگهداری و پرورش گوزن

مؤلفین: دکتر نور محمد تربیتی نژاد و مهندس وحیده رزم آذر

داوران:

دکتر محمود شمس شرق، دکتر آخویر محمد قهه باش، دکتر فرید مسلمی پور

ویراستار علمی:

دکتر اسدالله تیموری یانگیری

ناشر:

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

نوبت چاپ: اول

تاریخ نشر: ۱۳۸۹

شمارگان: ۱۰۰۰

صفحه آرای و اجرا:

انتشارات نوروزی

قیمت: ۶۳۰۰ تومان

امور توزیع و فروش:

گرگان، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، مرکز نشر دانشگاه.

کد پستی: ۱۵۷۳۹-۲۹۱۳۸، تلفن و نمابر: ۲۲۲۲۹۲۹-۱۷۱.

به نام خداوند جان و خرد

بی گمان گسترش مرزهای دانش از رسالت های مهم
جامعه دانشگاهی است و نشر دستاوردهای ارزنده در
پروراندن درخت تنومند دانش جایگاه ویژه ای دارد.

شورای انتشارات دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی
گروگان بر این باور است که چاپ آثار استادان و
پژوهشگران می تواند افزون بر گسترش یافته های علمی،
بستری فرهنگی برای شکوفایی اندیشه و خودباوری
فراهم نماید.

امید است این کتاب که هفتاد و سومین اثر این مجموعه
است، بتواند همگام با آثار سایر مراکز علمی کشور گامی
مؤثر در اعتلای فرهیختگان ایران زمین بردارد.

داوران:

دکتر محمود شمس شرق، دکتر آشور محمد قره باش،

دکتر فرید مسلمی پور

اعضاء هیأت علمی دانشگاه

ویراستار علمی:

دکتر اسدالله تیموری یانسری

عضو هیأت علمی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری

با کمال ادب و فروتنی

نویسندگان، این اثر را به

پدر، مادر و معلمان که اقتدرشان

پیشکش می‌نماید.

به نام خدا

در دنیای امروز پرورش حیوانات جدید و مفید و استفاده از آن‌ها به عنوان منابع غذایی و صنعتی مورد توجه ویژه قرار گرفته است.

گوزن حیوانی است که حداقل ۳۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح اهلی شده است و سابقه پرورش صنعتی و تجاری آن در جهان به ۱۰۰ سال پیش برمی‌گردد. امروزه در جهان حدود ۴۶ گونه گوزن زندگی می‌نماید و پرورش گوزن به خاطر ویژگی‌های منحصر به فرد علمی، اکولوژیکی، زیبایی شناسی، کمیت و کیفیت گوشت، پوست، شاخ و مخمل شاخ در بسیاری از کشورها از اهمیت خاصی برخوردار شده و هر ساله میلیون‌ها تن گوشت و سایر تولیدات گوزن توسط مردم در دنیا مصرف می‌شود.

علی‌رغم قدمت و سابقه زندگی و نیز هم‌اکنون وجود سه گونه گوزن (گوزن زرد ایرانی، مرال و شوکا) در ایران، متأسفانه اقدام عملی و مؤثر در جهت پرورش صنعتی و تجاری آن در کشور به عمل نیامده است، که به نظر مؤلفین احتمالاً یکی از دلایل آن عدم دسترسی و آگاهی علاقه‌مندان به اطلاعات علمی و تجربی مورد نیاز در زمینه نگهداری و پرورش آن بوده است.

لذا این کتاب به دلیل فقدان اثر مکتوب علمی به زبان فارسی تحت عنوان "اصول نگهداری و پرورش گوزن" و با هدف استفاده در دانشگاه‌ها، مراکز علمی و تحقیقاتی، بخش‌های دولتی و خصوصی مرتبط با دامپروری، محیط زیست و آشنایی علاقه‌مندان به نگهداری و پرورش تجاری و صنعتی گوزن در ایران تألیف گردیده است. در تألیف این کتاب از منابع مختلف علمی و ترویجی به زبان‌های انگلیسی و فارسی استفاده و سعی شده است که جهت راحتی استفاده کنندگان، به سبک سایر کتاب‌های معتبر و موجود پرورش دام در ایران نگاشته شود. در این راستا کتاب "اصول نگهداری و پرورش گوزن" مشتمل بر ۷ فصل شامل: کلیات و اهمیت اقتصادی تولیدات، معرفی

گونه‌های پرورشی جهان و ایران، تولید مثل و اصلاح نژاد، تغذیه، جایگاه و تأسیسات نگهداری، بیماری‌ها، و مدیریت واحدهای پرورشی گوزن می باشد که امیدواریم برای خوانندگان محترم مفید واقع شده و خدمت ناچیزی به رشد و توسعه دامپروری کشور باشد.

هر چند نویسندگان در تألیف این اثر دقت وافر داشته و زحمات زیادی را متحمل شده‌اند ولی بدون شک خود را مصون از اشتباه نمی‌دانند. لذا از کلیه اساتید، محققان، صاحب نظران و خوانندگان گرامی عاجزانه استدعا می‌شود که از ارائه نظرات اصلاحی خود برای چاپ‌های بعدی مؤلفین را محروم نفرمایند.

در پایان وظیفه خود می‌دانیم از معاونت و مدیر محترم پژوهشی، مسئول، کارکنان و شورای محترم انتشارات دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، از معاونت محترم پژوهشی دانشکده‌های علوم کشاورزی و مدیر محترم گروه علوم دامی به خاطر زحمات بی‌دریغ در تصویب، چاپ و نشر این کتاب بی‌نهایت سپاسگزاری نمائیم. از جناب آقای دکتر حمید رضا رضائی، عضو محترم هیئت علمی گروه محیط زیست و حیات وحش دانشگاه بخاطر نظرات و پیشنهادات ارزنده اصلاحی بینهایت تشکر و قدر دانی می‌نمائیم.

دکتر نورمحمد تربتی نژاد¹

مهندس وحیده رزم‌آذر²

¹ N_torbatinejad@gu.ac.ir

² Razmazar_v@yahoo.com

فصل اول: کلیات و اهمیت اقتصادی گوزن

۱-۱- مقدمه	۵
۱-۲- رده بندی جانوری	۶
۱-۳- زیستگاه و محل سکونت	۱۰
۱-۴- مشخصات ظاهری	۱۲
۱-۴-۱- شاخ گوزن	۱۴
۱-۴-۱-۱- تفاوت بین شاخ نوهر گوزن و شاخ های توخالی	۱۶
۱-۴-۱-۲- نقش شاخ در گوزن	۱۷
۱-۴-۱-۳- چگونگی رشد شاخ	۱۷
۱-۴-۱-۴- ترکیبات شاخ	۲۱
۱-۴-۱-۵- درجه بندی شاخ بر اساس ترکیبات آن	۲۳
۱-۵- اهمیت اقتصادی و تولیدات عمده	۲۴
۱-۵-۱- مخمل شاخ	۲۴
۱-۵-۱-۱- استفاده دارویی از مخمل شاخ	۲۵
۱-۵-۲- گوشت گوزن	۲۸
۱-۵-۲-۱- خصوصیات لاشه	۲۹
۱-۵-۲-۲- کیفیت گوشت	۳۵
۱-۵-۲-۳- مزه و تردی گوشت	۳۷
۱-۶- دیگر محصولات گوزن	۳۹

فصل دوم: گونه‌های گوزن پرورشی

۴۳	۲-۱- گونه‌های گوزن موجود در جهان
۴۶	۲-۱-۱- گونه‌های گوزن پرورشی در جهان
۴۶	۲-۱-۱-۱- گوزن قرمز
۴۸	۲-۱-۱-۲- گوزن واپیتی
۵۰	۲-۱-۱-۳- گوزن زرد
۵۱	۲-۱-۱-۴- گوزن سیکا
۵۳	۲-۱-۱-۵- گوزن روسا
۵۴	۲-۱-۱-۶- گوزن دم سفید و گوزن گونه‌ای مول
۵۶	۲-۱-۱-۷- گوزن پری دیوید
۵۷	۲-۱-۱-۸- گوزن شوکا
۵۹	۲-۱-۱-۹- گوزن آبی چینی
۶۱	۲-۱-۱-۱۰- گوزن موس
۶۵	۲-۱-۱-۱۱- سایر گونه‌های گوزن در جهان
۶۵	۲-۲- گوزن‌های موجود در ایران
۶۵	۲-۲-۱- گوزن زرد ایرانی
۶۹	۲-۲-۲- مرال
۷۱	۲-۲-۳- شوکا

فصل سوم: تولید مثل و اصلاح نژاد گوزن

۷۷	۳-۱- تولید مثل گوزن
۷۷	۳-۱-۱- فیزیولوژی و رفتار تولید مثلی گوزن
۷۷	۳-۱-۱-۱- اندام و رفتار تولید مثلی در گوزن نر

۸۱	۳-۱-۱-۲- تغییرات فصلی گوزن نر
۸۲	۳-۱-۲- اندام و فیزیولوژی دستگاه تولید مثل گوزن ماده
۸۴	۳-۱-۲-۱- فصل فعالیت جنسی گوزن ماده
۸۸	۳-۱-۲-۲- طول چرخه‌ی فحلی
۸۸	۳-۱-۲-۲- طول آبستنی
۸۹	۳-۱-۲-۲- فحلی قبل از فصل جفت‌گیری
۸۹	۳-۱-۲-۲- مشخصات نخمدانی
۹۰	۳-۱-۲-۱-۶- تغییرات هورمونی در طی فحلی
۹۰	۳-۱-۲- رفتار فحلی و جفت‌گیری
۹۳	۳-۱-۲- تشخیص فحلی
۹۳	۳-۱-۲- همزمان سازی فحلی
۹۴	۳-۱-۲- روش‌های به جلو انداختن فحلی
۹۴	۳-۱-۶- استفاده از پروژسترون و PMSG (یا GnRH)
۹۵	۳-۱-۶-۲- استفاده از ملاتونین
۹۷	۳-۱-۶-۱- تأثیر گوزن نر
۹۷	۳-۱-۶- روش‌های دیگر
۹۸	۳-۱-۱- زایش
۹۸	۳-۱-۷- رفتار مادری
۱۰۰	۳-۱-۷- وزن تولد بره گوزن
۱۰۱	۳-۱-۷- رفتار بره‌ها
۱۰۳	۳-۱-۱- سخت‌زایی
۱۰۴	۳-۱-۸- تشخیص سخت‌زایی

۱۰۴	۳-۱-۸-۲- اقدامات لازم هنگام سخت‌زایی
۱۰۵	۳-۱-۸-۳ سزارین
۱۰۶	۳-۱-۹- مرگ و میر بره‌ها
۱۰۶	۳-۱-۱۰- ناباروری و سقط جنین
۱۰۷	۳-۱-۱۱- دوقلو زایی
۱۰۸	۳-۱-۱۲- تشکیل جنین
۱۰۸	۳-۱-۱۳- تشخیص آبستنی
۱۱۰	۳-۱-۱۴- روش‌های بهبود عملکرد تولید مثل
۱۱۰	۳-۱-۱۴-۱- تلقیح مصنوعی
۱۱۱	۳-۱-۱۴-۱-۱- انتخاب نر برتر
۱۱۱	۳-۱-۱۴-۱-۲- جمع‌آوری اسپرم
۱۱۲	۳-۱-۱۴-۱-۳- انجماد اسپرم
۱۱۲	۳-۱-۱۴-۱-۴- تلقیح اسپرم به داخل دستگاه تولید مثل گاو ماده
۱۱۳	۳-۱-۱۴-۲- انتقال جنین
۱۱۴	۳-۲- اصلاح نژاد گوزن
۱۱۵	۳-۲-۱- انتخاب
۱۱۷	۳-۲-۲- کتاب گله و ثبت رکوردها
۱۱۸	۳-۲-۳- آمیخته‌گری
۱۲۰	۳-۲-۳-۱- اثرات مادری

فصل چهارم: مواد خوراکی و تغذیه گوزن

۱۲۵	۴-۱- مواد مغذی
۱۲۶	۴-۱-۱- آب
۱۲۷	۴-۱-۲- پروتئین
۱۲۸	۴-۱-۲-۱- کربوهیدرات
۱۲۸	۴-۱-۲-۲- لیپیدها
۱۲۹	۴-۱-۵- مواد معدنی
۱۲۹	۴-۱-۵-۱- مواد معدنی پر نیاز
۱۳۰	۴-۱-۵-۲- مواد معدنی کم نیاز
۱۵۱	۴-۱-۶- ویتامین ها
۱۵۲	۴-۱- انرژی
۱۵۲	۴-۲- رابطه انرژی و خوراک مصرفی
۱۵۳	۴-۲- فیزیولوژی دستگاه گوارش و عملکرد آن در گوزن
۱۵۸	۴-۴- متابولیسم در شکمبه
۱۶۰	۴-۴-۱-۱- هضم کربوهیدرات ها
۱۶۴	۴-۴-۱-۲- هضم پروتئین ها
۱۶۶	۴-۴-۱-۳- هضم لیپیدها
۱۶۸	۴-۴-۱-۴- قابلیت هضم مواد خوراکی
۱۷۰	۴-۵- احتیاجات نگهداری
۱۷۲	۴-۵-۱- احتیاجات رشد
۱۷۴	۴-۵-۲- احتیاجات شیردهی
۱۷۵	۴-۵-۳- احتیاجات تولید شاخ

۱۷۵	۴-۶- مواد خوراکی در تغذیه گوزن
۱۷۵	۴-۶-۱- مرتع و محصولات علوفه‌ای
۱۷۸	۴-۶-۲- علوفه خشک
۱۸۰	۴-۶-۳- علوفه سیلویی
۱۸۱	۴-۶-۴- کنسانتره و تغذیه تکمیلی
	فصل پنجم: جایگاه و تأسیسات پرورش گوزن
۱۸۹	۵-۱- اهمیت احداث جایگاه پرورش گوزن
۱۹۰	۵-۲- اصول تأسیس جایگاه
۱۹۲	۵-۳- انتخاب مکان احداث مزرعه پرورش گوزن
۱۹۴	۵-۴- امکانات جایگاه پرورش گوزن
۱۹۹	۵-۴-۱- حصارکشی
۲۰۴	۵-۴-۲-۱- حصارهای الکتریکی
۲۰۵	۵-۴-۲-۲- حصار الکتریکی موقت
۲۰۶	۵-۴-۳- حصار الکتریکی دائمی محکم
۲۰۸	۵-۴-۳- راه عبور از جایگاه به مرتع
۲۰۸	۵-۴-۴- درب‌ها و دروازه‌ها
۲۱۰	۵-۴-۵- آخور و آبشخور
۲۱۵	۵-۴-۶- محل ذخیره علوفه
۲۱۶	۵-۴-۷- امکانات و تجهیزات مهار گوزن
۲۱۹	۵-۴-۸- پناهگاه
۲۲۰	۵-۴-۹- کشتارگاه

فصل ششم: بیماری‌های گوزن

۲۲۳	۶-۱- بیماری‌های باکتریایی
۲۲۴	۶-۱-۱- شاربین (سیاه زخم)
۲۲۵	۶-۱-۲- بروسلوز
۲۲۷	۶-۲- بیماری‌های کلسترییدیومی
۲۲۸	۶-۲-۱- انتریتوکسمی
۲۲۹	۶-۲-۲- شاربین علامتی
۲۳۰	۶-۲- بیماری‌های مایکوباکتریومی
۲۳۰	۶-۳-۱- سل
۲۳۲	۶-۳-۲- بیماری شبه سل (یون)
۲۳۴	۶-۳-۳- لیپتوسپیروز
۲۳۶	۶-۳-۴- نکروباسیلوز
۲۳۷	۶-۳-۵- پاستورولوز
۲۳۹	۶-۳-۶- سالمونلوز
۲۴۰	۶-۳-۷- پرزینوز
۲۴۲	۶-۴- بیماری‌های انگلی
۲۴۲	۶-۴-۱- انگل‌های دستگاه تنفسی
۲۴۳	۶-۴-۲- انگل‌های دستگاه گوارش
۲۴۳	۶-۴-۳- انگل‌های خارجی

فصل هفتم: مدیریت پرورش گوزن

۲۴۷	۷- تأسیس مزرعه پرورش گوزن
۲۴۸	۷- خریداری و حمل و نقل گوزن

۲۵۱	۷-۳- نمره وضعیت بدنی (BCS)
۲۵۲	۷-۴- مدیریت رشد و تغذیه
۲۵۲	۷-۴-۱- رشد از تولد تا از شیرگیری
۲۵۳	۷-۴-۲- دوران از شیرگیری
۲۵۴	۷-۴-۳- از شیرگیری تا ۱۵ ماهگی
۲۵۴	۷-۴-۴- رشد و تغذیه گوزن نر
۲۵۵	۷-۴-۵- رشد و تغذیه گوزن ماده
۲۵۵	۷-۵- مدیریت تولید مثل
۲۵۵	۷-۵-۱- مدیریت زایش
۲۵۷	۷-۵-۲- مدیریت قبل از شیرگیری
۲۵۷	۷-۵-۳- مدیریت از شیرگیری
۲۶۰	۷-۵-۴- مدیریت جفت‌گیری
۲۶۰	۷-۵-۴-۱- نسبت نرها و ماده‌ها
۲۶۱	۷-۵-۴-۲- گروه سنی برای جفت‌گیری
۲۶۱	۷-۵-۵- تغذیه و مدیریت طی آبستنی
۲۶۵	۸- منابع مورد استفاده
۲۷۵	۹- ضمیمه: تصاویر رنگی گونه‌های گوزن در جهان